

## NOVÝ MODEL ŠKOLNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ. PŘÍKLAD Z USA.

Karel Rýdl

Univerzita Pardubice

### Úvodem

Po druhé světové válce a zejména od 70. let 20. století podstatně zesiluje hnutí za zásadní proměnu tradiční školní výuky dětí, které se musí podřizovat diktátu obsahu, času i organizace bezvýhradně škole a učitelům, i když tradiční organizace školy ztratila monopol na poznání světa prostřednictvím školního vzdělávání a nestačí současnému tempu rozvoje společnosti, a to nejen v technologiích, ale hlavně v hodnotové orientaci. Již více jak sto let se velká pedagogická a sociální hnutí snaží pod vlivem lékařů, sociologů, psychologů, biologů a dalších profesí zvrátit neudržitelný systém školní výuky ve smyslu „od poučovaného dítěte k učícímu se dítěti“.

Dnes již celosvětově sledovatelné hnutí má své počátky v tzv. reformním pedagogickém hnutí, které v USA a Evropě ukazovalo od 80. let 19. století, do začátku druhé světové války možnosti zefektivnění didaktické práce uvnitř školy s občasnými požadavky na změnu organizace a uspořádání celé školy (např. u waldorfské nebo montessoriovské pedagogiky). Toto hnutí umožnilo i pod vlivem rozvoje psychologie, sociologie a medicíny v praxi zahájit postupné otáčení původní nedotknutelné řídicí a rozhodovací role školy v životě dítěte i ve prospěch dítěte, kterému by se měla postupně přizpůsobovat škola sama. Z druhé poloviny 20. století pak známe verbálně velmi halasné, ale v praxi minimálně účinné projekce principů diferenciacce, individuálního přístupu, otevřené školy apod., posilované i extrémními názory např. na likvidaci tradičních škol a jejich nahrazení továrními školami v dílnách (A. V. Lunačarskij<sup>1</sup>) nebo odškodnění společnosti vůbec (Ivan

---

<sup>1</sup> A. Tuček: A. V. Lunačarskij. O vzdělání lidu. Praha, SPN 1982. Edice Z dějin pedagogiky, sv. 20; F. Singule – K. Rýdl: Pedagogické proudy 1. poloviny 20. století. Praha, SPN 1988. Skripta FFUK Praha.

Illich<sup>2</sup>). Vedle snah po prosazení mimoškolního systémového vzdělávání (programované učení, kybernetická pedagogika, učící stroje apod.) se v praxi začaly od 70. let výrazně uplatňovat tzv. alternativní školy, a to zejména v zemích s tradiční vysokou nespokojeností obyvatelstva s úrovní škol (Německo, Rakousko, USA, Itálie, Španělsko) nebo v zemích, kde kontinuálně mohly podobné školy existovat v tradiční podobě škol reformních (Nizozemí, Skandinávie, Francie) a po ideologickém krachu bipolárního světa i v tzv. nových demokraciích světa (země bývalého prosovětského bloku). S rozvojem postmoderní koncepce vidění světa a liberálního pojetí sociálně ekonomického vývoje společnosti se problém školního vzdělávání ještě více zesiluje krátkodobými ekonomickými zájmy z jedné strany a šířícím se hédonismem nových generací ze strany druhé.

Důsledkem toho je potom klesající prestiž tradičně organizované školy jako instituce a jejich učitelů, zaměřených primárně na předání učební látky.

Již delší dobu se hovoří o tzv. krizi vzdělávání, což ale zase jen důsledkem rychlé proměny hodnotové orientace, což je někdy označováno za krizi hodnot.

Jako pozitivní reakci na výše uvedené dění se objevují pokusy „zachránit“ tradiční školu dalšími reorganizačními opatřeními, které můžeme nazývat reformami, experimenty, inovacemi či jinak, ale vždy se jedná jen o opatření, která byla již v minulosti, třeba v izolované nebo méně dokonalé podobě někde ve světě realizována, i když ne vždy v rámci existence tradičního školství. Všem těmto pokusům o zpomalení postupného, a podle mého názoru nevyhnutelného zániku tradiční podoby školního vyučování, jsou potom společné následující jevy:

- a) maximální možné využití školního prostředí,
- b) maximální respekt k osobnosti dítěte a dospělého,

---

<sup>2</sup> I. Illich: *Deschooling Society*. New York, Harper and Row Publisher Inc. 1970; J. Prokop: „Illich, I. Odškodnění společnosti“. (překlad) Praha, SLON 2001; J. Prokop: *Škola a společnost v kritických teoriích druhé poloviny 20. století*. Praha, Karolinum 2005

- c) využití nejnovějších technologií a obsahu poznání v různých vědních disciplínách.
- d) Zapojování vnějších subjektů do výuky (škola a učitelé již nemají monopol na zprostředkování poznávání).

Pro úplnost je nutné ovšem uvést ještě jeden indikátor, který se v průběhu 20. století významně proměňoval. Jedná se o podobu uzákonění povinnosti školní docházky. Ve většině zemí světa existuje institut povinné školní docházky, což znamená, že povinnost je plněna uvnitř škol. Donedávna existovala např. v Německu praxe plnění povinnosti pouze ve státních nebo později jen ve státem uznaných školách (staatlich anerkannte Schule). Pouze v několika zemích světa existuje povinná délka vzdělávání (kterou právě zavedla v roce 1774 i Marie Terezie), kterou lze konat i mimo nabídku škol (např. Dánsko, Kanada, Austrálie). V jiných zemích (např. i Česká republika) se tato možnost řeší legislativně přesně vymezeným ústupkem v povolování různých forem tzv. domácího vzdělávání.

V současné době existuje ve světě již několik modelů, které se snaží prolomit tradiční organizační i obsahové kontury školního vzdělávání. Jedním z příkladů může být i pokus G. Tulleye z USA.

### **Příklad z USA**

Z řady různých experimentálních škol v USA jsem vybral školu s názvem Brighworks v San Francisku,<sup>3</sup> kterou v roce 2011 založil informační expert bez pedagogického vzdělání Gever Tulley a to na principu, že děti se nejlépe učí, když jsou vnitřně motivovaní k aktivitě, která má smysl, má jimi pochopitelný cíl, což není asi nic nového, uvědomíme-li si, že jde vlastně o využití zážitkové pedagogiky (K. Hahn<sup>4</sup>), exemplárního učení

---

<sup>3</sup> Srov. <http://www.sfbrightworks.com> a <http://www.thinkeringschool.com>

<sup>4</sup> J. Ziegenspeck: Lernen für's Leben – Lernen mit Herz und Hahn. Lüneburg, edition erlebnispädagogik 1986

(T. Wagenschein<sup>5</sup>), samostatné činnosti dítěte (M. Montessori<sup>6</sup>) a vnitřní motivace dětí pod tlakem okolností, které zkoušel již C. Freinet<sup>7</sup>. V této škole, které se přezdívá mezi rodiči „škola pohrávání si“ (thinking school) jde ale o dotažení výše uvedených myšlenek a konceptů do projektů s využitím nejmodernějších technologií. G. Tulley využil ve své škole myšlenky z vlastní knihy „50 Dangerous Things You Should Let Your Children Do“<sup>8</sup>, ve které poukazuje na nutnost poskytovat dětem možnost zvládnout nebezpečné věci v okolním světě (pohrávat si s nimi, až je zvládnou), čímž jsou uváděny do reálného, nikoliv bezpečného světa, kde jsou schopné řešit problémy. Tradiční systém školního vyučování je přežitý a výuku je nutné strukturovat jinak. Tulley nečlení žáky do ročníků, všichni se učí společně a postupují podle tematických celků (oblouky), rozdělených do tří fází (první dvě po měsíci a poslední po dvou týdnech): explorace – exprese – expozice. „Když děti věci dělají, namísto jen koukání, klikání nebo čtení o nich, potom se učí. A to děti milují“, Napsal v recenzi Lenore Skenazy, pedagogický publicista v USA. Můžeme zahájit z pozice dotčeného pedagoga tvrdou kritiku obsahu knihy, vycházející a poukazující na bezpečnost práce, vytržený obsah ze systému, podléhání okamžitým zájmům dítěte apod. Nebo se můžeme zamyslet, o čem ta kniha vlastně je. Bez ohledu na věk dětí, ale s vědomím možností dětí do úrovně ukončené povinné školní docházky popisuje G. Tulley 50 věcí, které by dítě mělo zvládnout prakticky, aby se jich nebálo, znalo princip a umělo ho prakticky využít ve svém životě. Jde o věci, které kdysi byly zcela samozřejmé, ale vzhledem k předpisům a vývoji společnosti se staly v USA (a začínají být i u nás) „nebezpečné“ pro děti. Nejde jen o zatloukání hřebíků, olizování kontaktů baterie, házení oštěpem nebo kamenem, vysunování rukou z okénka jedoucího auta nebo zapalování věcí přes čočku, ale i o věci, které mohou být při netrénovanosti a nezažití si jich i životu nebezpečné, např. stání na šikmé ploše, řízení auta, vaření vody

---

<sup>5</sup> H. Ch. Berg – T. Schulze: Lehrkunst. Lehrbuch der Didaktik mit Wagenschein. Neuwied, Luchterhand 1995

<sup>6</sup> M. Montessori: Tajuplné dětství. Praha, SPS 1998

<sup>7</sup> E. Freinet: Erziehung ohne Zwang. Der Weg Celestin Freinets. München, DTV 1981

<sup>8</sup> G. Tulley – J. Spiegler: 50 Dangerous Things You Should Let Your Children Do. NAL Trade 2011

v papírovém kelímku. Pohyb se zavázanýma očima, střelení prakem, šermování či lezení na strom. Vedle toho děti v Tulleyově škole trénují řadu sociálních dovedností, např. vítání se, zdravení, bezpečně zvládnutí cesty ze školy pěšky nebo veřejnou dopravou či přespání v přírodě. Vedle popisu a názorných obrázků u každé činnosti nabízí autor také cíle nácviku, k čemu jsou určeny a co tím dítě trénuje a v jakém oboru lze využít získané vědomosti nebo dovednosti a zakončuje knihu seznamem věcí, pomůcek, materiálů a nástrojů, které budou k „učení“ dětí potřebné.

V některých případech jde pro českého absolventa skautských nebo jim podobných táborů, kroužků mladých debrujárů či absolventů činnostně vyučované fyziky, chemie nebo přírodovědy o dost úsměvné dovednosti a znalosti, ale v kontextu všeobecných zákazů, příkazů v rámci bezpečnosti a hygieny, je nutné brát knihu nikoliv jen jako inspiraci pro formulace vzdělávacích obsahů, ale především jako snahu po znovuzískání zkušeností, které děti v minulých letech běžně mívaly z každodenního života, zejména na venkově, a nebylo nutné je učit ve školách. Závěrečné části knihy popisují nejen metodiku postupu nácviku, ale i úroveň získaných dovedností a výkonů, aby byly pro dítě bezpečné.

I když jde o mladou školu, přesto si již dokázala najít své místo mezi kalifornskou veřejností i ve světě. Tulley je zván na přednášky i k nám (TEDx v květnu 2012 v Bratislavě). Uchvacuje přímou cestou k rozvoji tvořivosti, kterou označuje za dovednost, či kompetenci, která bude nejpotřebnější a nejvyhledávanější, protože padnou pracovní bariéry přezívané od průmyslové revoluce, a děti se budou umět učit samy.

## **Závěrem**

Nemá asi smysl po dvacetiletých zkušenostech s rozvojem různých experimentů v České republice panikařit a za cenu povrchních argumentů se snažit zakládat podobné experimentální školy „shora“. Je nutné ale změnit myšlení „nahore“ tak, aby, pokud vznikne něco podobného „zdola“, nebylo bráněno byrokraticky.

Doplácíme také na tradiční cestu u nás, totiž postupné drobné vylepšování tradiční výuky nesystémovými zásahy, které mají více zlepšit pozici dítěte, méně již nesystémovými zásahy, které mají více zlepšit pozici učitele. Ovšem z pekla nelze udělat ráj kosmetickými zásahy. Nebyly jsme zatím

schopni zvládnout ani prosazení nutné kurikulární reformy a zásadní proměny přípravy učitelů. O to více je nutné promýšlet skutečné inovace, byť by vycházely z již známých informací a poznatků.

Každopádně lze knihu G. Tulleye doporučit přinejmenším jako inspiraci, ale i jako návod, jak bezpečně získat často již ztracené dovednosti, potřebné pro praktický život. A je jedno, zda ji vnímáme úsměvně jako „příručku malých svišťů“ nebo vážněji jako příklad metodiky, jak snadno a pod kontrolou zvýšit životní dovednosti a zkušenosti vlastních dětí i mimo běžnou školu.

### **Literatura**

MEIGHAN, R., *Theory and Practice of Regressive Education*. Nottingham: Educational Heretics Press 1993

TULLEY, G. – SPIEGLER, J.: *50 Dangerous Things You Should Let Your Children Do*. NAL Trade 2011. ISBN 978-0-451-23419-3

<http://www.thinkeringschool.com>

<http://www.sfbrightsworks.com>

<http://www.montessoripartnership.com/news.html>